

Teologie křesťanského shromáždění*

Pavel Černý

Anotace

Teologie křesťanského shromáždění se dotýká středu liturgické praxe křesťanských církví a současných liturgických diskusí. Je naše bohoslužba sjednocující, nebo je rozdělovající? Tato studie ukazuje liturgická napětí jako střety měnících se kultur, ale mnohem hlouběji jako zásadní rozdíly v chápání naší bohoslužby. Zvláště v protestantských církvích se setkáváme s lidmi, kteří chápou bohoslužbu více jako společné studium Písma a následné instrukce pro život. Tento postoj je typický pro lidi, kteří se drží paradigmatu modernismu. Jiní chápou bohoslužbu spíše jako prostor pro vyjádření emocí a lásky k Bohu. Fungují spíše v paradigmatu postmodernismu. Naše chápání bohoslužby má pokrýt obojí a držet pospolu „lex orandi, lex credendi“. Naše liturgie nekončí, když odcházíme z bohoslužby. „Liturgie po liturgii“ pokračuje v našem životě v sekulární společnosti. Liturgie může být chápána jako „víra v pohybu“, pokrývající Boží aktivitu a lidskou odpověď. Uctívání Boha nesmí ztratit rozměr úcty, oslavy, eschatologie a etické transformace, která ovlivňuje náš každodenní život. Teologie oddělená od liturgie degeneruje.

Annotation

Theology of Christian worship touches the center of liturgical practice of Christian Churches and contemporary liturgical debates. Is our worship uniting, or is it dividing? This study shows liturgical tensions as clashes of changing cultures but also much deeper as basic differences in our understanding of worship. Especially, in Protestant churches we meet people understanding worship more as a time of common studying of Scriptures and following instructions for life. This attitude is typical for people adherent to the paradigm of modernism. Others understand worship more in terms of emotions and expressed love to God. They operate on paradigm of postmodernism. Our understanding of worship should cover both and keep “lex orandi, lex credendi” together. Our liturgy doesn't end up while leaving the worship service. “Liturgy after the liturgy” goes on throughout our life in secular society. Liturgy can be understood as “faith in motion” covering God's activity and human response. Worshiping God must not lose dimension of reverence, celebration, eschatology and ethical transformation influencing our everyday life. Theology separated from liturgy degenerates.

* Přednáška byla přednesena na Evangelikální teologické konferenci s ekumenickou a mezinárodní účastí, pořádané Evangelikálním teologickým seminářem v Praze a konané ve Sboru Církve bratrské 5.-6. 11. 2007, Praha 2, Římská 43

Úvod

V přemýšlení o liturgice se vtírá otázka, kterou bychom mohli použít jako podtitulek. Je současná liturgická praxe jednotlivých křesťanských církví *bohoslužbou sjednocující, či rozdělující*? Tento podtitulek není náhodný, ale naznačuje zvláštní paradox, který se objevuje v mnoha sborech a církvích nejen u nás, ale je přítomný i v mnoha částech dnešního světa. Z Písma svatého je jasné, že bohoslužba by nás měla sjednocovat. Vždyť adorace nebeského Otce, zjeveného v Pánu a Spasiteli Ježíši Kristu, patří k nejdůležitějším úkolům naší křesťanské identity. Podle 1. přikázání Dekalogu jsme vázáni vzdáváním úcty a klaněním se toliko Bohu. A přece je dnes tolik napětí ve formách bohoslužby, ale zároveň i v některých principiálních otázkách souvisejících s eklesiologií.

Jedním z důvodů napětí v liturgii církve je nepochybně rychle se měnící kultura společnosti nebo spíše nejrůznější střety kultur. V situaci globálního světa se přelévají i liturgické důrazy z místa na místo. To vše je umocněno ještě tím, že se v jednotlivých sborech, v místních ekklésiích setkávají lidé, jejichž vnímání je určeno paradigmatickým postmoderním chápáním symbolů a náboženských zkušeností, s lidmi, jejichž přístupy jsou ještě ovlivněny modernou. To, co se někdy jeví jako generační střet, může být vzájemným nepochopením vypůsobeným rozdílným chápáním podstaty, náplně a cíle bohoslužby.

V bohoslužbě obecně řečeno dostává svůj prostor lidský smysl pro úctu v přítomnosti něčeho velkolepého, až hrůzu nahánějícího nebo zázračného. To vyjadřuje něco z toho, co je myšleno bohoslužbou. Lidská odpověď pak může být beze slov, úlekem, úžasem, následováním nebo odevzdáním se.¹

1. Střed křesťanské bohoslužby

Středem křesťanské bohoslužby je samotný Bůh. K jeho uctívání je třeba dvou základních částí: *Božího zjevení a lidské odpovědi*. Zjevením se Bůh dává poznat člověku a svou odpovědí člověk reaguje. Martin Luther pověděl, že „znát Boha znamená uctívat ho“.² Podle Luthera není bohoslužba zbožné osoby něco dobrovolného navíc, ale je základním symptomem či výrazem poznání Boha. Bůh se zjevuje a dává se člověku poznat různými způsoby: skrze své stvoření (Ž 19,2), prostřednictvím psaného slova (Ž 19,8), skrze Ježíše Krista (J 1,18) a prostřednictvím Ducha svatého (J 16,13). Proto křesťanská bohoslužba vždy musí spočívat na Božím zjevení. Čím jasněji si uvědomujeme, kým Bůh je, tím pravdivěji a hlouběji můžeme Boha uctívat a slavit.

¹ MANSON, P. D.: Worship. In: FERGUSON, S. B. and WRIGHT, F. David. (eds.) New Dictionary of Theology. IVP, Leicester 1988, s. 730-732

² Ibid, s. 730

Křesťanská bohoslužba musí být založena na Božím zjevení, z něhož vyrůstá teologie – poznání a reflexe Boha a jeho díla.

Evangelia nám zachovávají příběh o satanovi, který vzal Ježíše na vysokou horu a ukázal mu všechna království světa a jejich slávu. Zaznívají slova: „*Toto všechno ti dám, padneš-li přede mnou a budeš se mi klanět*“ (Mt 4,8). Náš Pán byl vyzván k odpadnutí od Boha a uctívání satana. Jeho odpověď ale byla jednoznačná: „*Odejdi, Satane! Vždyť je napsáno: ‚Pánu, svému Bohu, se budeš klanět a jemu jedinému budeš sloužit.‘*“³

V tomto případě nešlo o to, změnit styl bohoslužby a nahradit varhany hudební skupinou s kytarou a bicími či přidat navíc další píseň chvály. Dábelská nabídka mířila přesně na centrum bohoslužby. Stačilo padnout a poklonit se před satanem (provést tzv. proskynesis – klanění se, uctívání, padnutí pod nohy někomu). Zde nešlo jen o určité gesto, nešlo o pouhou změnu v liturgii bohoslužby. Zde šlo o všechno. Jsme u teologického základu bohoslužby a všeho uctívání. Donald Carson říká: „*Jestliže centrem hříchu je soustředění na sebe sama, pak centrem biblického náboženství je stručně řečeno uctívání Boha.*“⁴ Samozřejmě jde o bohoslužbu, která se dotýká celého života, všech jeho dimenzí. V této souvislosti nemohu nezpomenout studii, kterou napsal pravoslavný teolog Ion Bria pod názvem „*Liturgy after the Liturgy*“.⁵ Liturgie po liturgii – toto jednoduché vyjádření se stalo ve světovém ekumenickém hnutí přímo sloganem. Jestliže chápeme liturgii jako službu a uctívání, potom z naší liturgie, z naší bohoslužby vyplývá orientace celého našeho života. Náš život po bohoslužbě se má stát pokračováním liturgie – již nikoliv v křesťanském shromáždění, ale třeba v sekularizované společnosti a v každodenních úkolech a službě. V centru stojí otázka: Komu sloužím? Koho uctívám? A jestliže to není zjevující se Bůh, pak to je satanova náhražka, ať už zabalená do soběstřednosti, egoismu či uctívání model vyrobených lidmi.

Z naší liturgie se bezprostředně rozvíjí naše misie. Proto liturgie církve není něco sekundárního, ale je to přímo základ a zdroj naší misie. Podle své liturgie může být místní církev soběstředná, zahledená a zakřivená do sebe, nebo může uctívat a sloužit tomu, který do světa poslal svého Syna a Syn potom posílá své učedníky.⁶ Právě v liturgii, v uctívání a bohoslužbě se učíme chápat kosmickou dimenzi události spásy a jsme připravováni ji ztvárňovat v praktickém životě. Velkým pokušením je démon sebeuspokojení našeho ega.

³ Mt 4,10 (citováno podle NBK); τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὕπαγε, σατανᾶ· γέγραπται γάρ· κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Srov. také L 4,8.

⁴ CARSON, D. A.: *Worship the Lord Your God: The Perennial Challenge*. In: CARSON, D. A. (ed.): *Worship: Adoration and Action*. World Evangelical Fellowship, London 1993, s.13

⁵ BRIA, I.: *Liturgy after the Liturgy*. In: KINNAMON, M., and COPE, B. E. (eds.): *The Ecumenical Movement: An Antology of Key Texts and Voices*. WCC / Baker, 1997, s. 368n

⁶ Srov. J 20,21b: „Pokož vám. Jako mne poslal Otec, tak já posílám vás.“

Můžeme vypadat zbožně, vroucně, a přece být zaměřeni sami na sebe nebo na výtvoř svých rukou. První přikázání Dekalogu je pro teologii bohoslužby naprosto centrální: „*Nebudeš mít jiného boha mimo mne. Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, Bůh žárlivě milující.*“⁷ To je základ pro teologii bohoslužby. Tam, kde je potřené, v pokání zlomené srdce, tam potom může bohoslužba nabývat nový, a dokonce radostný rozměr a inspirovat pro bohoslužbu života všedního dne. Bohoslužba se tak skutečně stává „*liturgií po liturgii*“ a obepíná celý život.

2. Bohoslužba svátečního i všedního dne

Je škoda, že termíny „bohoslužba“, „uctívání“ a „chvála“ jsou často omezovány na církevní činnost, na to, co děláme při společných bohoslužbách. Chvály, to nejsou jen písně a modlitby. Chválou jsou i jiné projevy lidského života. A časem se ukáže, jestli to je sebechvála, nebo život prožívaný „*coram Deo*“ – před Bohem, před Boží tváří a ve společenství s ním. Ve skutečnosti slova bohoslužba a uctívání mají zahrnout celou orientaci a celkové zaměření našeho života.

V liturgických bitvách současnosti se někteří zaměřují na pokusy o rekonstrukci novozákonní liturgie a o prokázání její návaznosti na synagogu. Samozřejmě, že je zde mnoho inspirativních souvislostí. Mnozí odborníci se ale shodují v tom, že toho o první liturgii církve vlastně mnoho nevíme. Zato ale dobře víme, jaká misie církve z této liturgie vyrůstala. Jisté je, že prvotní církev uctívala vzkříšeného Krista. Ježíš byl pro první křesťany Pánem, o němž se nemohlo mlčet a který zůstával vzorem života a každodenní služby. Tragédií je, když se pochopení liturgie zúží na to, co zpíváme, co děláme při bohoslužbách, co prožíváme. Jak snadno zde znovu přijde ke slovu hřích egoismu – provinění soběstřednosti, které je modloslužbou a znásilněním, a tedy přestoupením prvního přikázání. Liturgické diskuse pak sklouzávají pouze do roviny našeho vkusu a kultury.

Co je vlastně liturgickou obnovou? To není jen změna pořadu nedělní bohoslužby. Liturgickou obnovou je vědomé uctívání Boha, přinášení chvály a úcty živému Bohu. Důsledkem obnovy jsou pak změněné životy a následování Ježíše Krista. Je třeba varovat před bohoslužbou, která dá něco prožít, která dokonce přinese zajímavé a vzrušující zážitky, ale ve skutečnosti sklouzne po tvrdém povrchu lidského srdce. Nitro člověka, srdce a mysl zůstávají nezměněné. Křesťanské shromáždění se neschází, aby lidé mohli uctívat svůj liturgický vkus a zakoušet zbožné pocity. Křesťanské shromáždění se schází se základním cílem, aby byl uctíván Bůh. Ježíš satanovi na poušti řekl: „*Pánu,*

⁷ Ex 20,3-5a

svému Bohu, se budeš klanět a jemu jedinému budeš sloužit“ (Mt 4,10b). V bohoslužbě nesmíme zaměnit cíl s vedlejšími produkty, jakkoli mohou být krásné a strhující. V bohoslužbě nevyrobíme prožitky a dobré pocity. V liturgii uctíváme živého, zjevujícího se Boha. Teprve při zachování základního cíle můžeme využít i vedlejší produkty křesťanského shromáždění, kterými zpravidla bývá krása a hloubka bohoslužby, inspirace, radost a nadšení.

Donald Carson přesvědčivě podtrhuje:

„Jestliže hledáš pokoj, nenajdeš ho; jestliže hledáš Krista, najdeš pokoj. Jestliže hledáš radost, nenajdeš ji; jestliže hledáš Krista, najdeš radost. Jestliže hledáš svatost, nenajdeš ji; jestliže hledáš Krista, najdeš svatost. Jestliže hledáš zkušenosti chválení, nenajdeš je; jestliže uctíváš živého Boha, zakusíš a prožiješ něco, co je reflektováno v žalmech.“⁸

A v žalmech je zachycena celá paleta duchovních prožitků a zkušeností.

V ekumenické diskusi se ale setkáváme i s opačným extrémem. Někteří teologové považují všechny novozákonní zmínky o shromažďování a bohoslužbě křesťanů za termíny vyjadřující aktivitu jejich každodenního života. Tyto přístupy redukuje církev na akční komando, které se stále jen cvičí pro sociální akce a potom operuje v různých situacích a lokalitách. Jestliže Nový zákon klade velký důraz na bohoslužbu všedního dne, je možné tak interpretovat všechny zmínky o křesťanských shromážděních a jejich liturgii? Tento přístup podceňuje roli a poslání církve. Církev není jen komunitou praktických akcí. Církev je společenstvím, které je povoláno, aby uctívalo a chválilo Boha a sloužilo mu na této zemi žalmy, chvalozpěvy a písničkami⁹ a samozřejmě modlitbami. Církev není jen společenství, které se rozptyluje do světa ke službě lidem a tam se rozplyne. Církev je společenství, které se také shromažďuje a má svou nezastupitelnou úlohu v přinášení chval Bohu, k nabírání nových duchovních sil a inspirace pro další život a službu.

3. Teologie křesťanského shromáždění

Co je tedy podstatou křesťanského shromáždění? Z návaznosti na Starý zákon se vynořuje orientace shromážděných na Hospodinovy činy. Židovská pospolitost je pevně založena na připomínání velkých Hospodinových činů, v jejichž centru stojí stvoření, vyvedení Božího lidu z egyptského otroctví,

⁸ CARSON, D. A.: *Worship the Lord Your God: The Perennial Challenge*. In: CARSON, D. A. (ed.): *Worship: Adoration and Action*. World Evangelical Fellowship, London 1993, s. 15

⁹ Ef 5,19-20: *„ale plni Ducha zpívejte společně žalmy, chvalozpěvy a duchovní písně. Zpívejte Pánu, chvalte ho z celého srdce a vždycky za všechno vzdávejte díky Bohu a Otcí ve jménu našeho Pána Ježíše Krista.“* Ko 3,16b: *„...a s vděčností v srdci oslavujte Boha žalmy, chválami a zpěvem, jak vám dává Duch.“*

přechod Rudého moře a pouť do zaslíbené země.¹⁰ Cílem chrámové a synagogální bohoslužby bylo postavit každou generaci před činy svatého Boha. Připomínáno je Boží svobodné vyvolení Izraele, a to vše v rámci stvořitelského plánu a očekávání dalších Božích záměrů.¹¹ Bohoslužba v tomto pojetí slouží jako spojnice mezi velkými činy minulosti a budoucností určenou přísliby Božího království.

V izraelské rodině měli rodiče předávat dětem zkušenosti Božího lidu s Hospodinem a samozřejmě také zkušenosti své. Vyznávat Hospodina jako jediného Boha bylo tak důležité, že si Izraelci měli uvazovat tato slova v písemné podobě na ruce, na čelo a umísťovat je také na veřeje domu.¹² Bible bohoslužbě rozumí ve smyslu připomínání a nového prožívání Božích spasitelných činů.

Prvotní církev spočívala pevně v připomínání, zvěstování a novém prožívání Božích spasitelných činů, ke kterým přibyla Kristova inkarnace, ukřižování, vzkříšení, nanebevstoupení a vylití Ducha svatého. Naděje příchodu Božího království byla nyní pevně spojena s parusí – s Kristovým druhým příchodem. Církevní otcové hovořili o dvou zákonech: „*lex orandi, lex credendi*“ – zákon modlitby je zákonem víry. Tímto vyjádřením podtrhovali souvislost mezi zkušeností modlitby, uctíváním a tím, jak věříme. K tomuto vyjádření se znovu někteří křesťané vracejí, protože tímto způsobem podtrhují význam společné bohoslužby. Naše zkušenost v křesťanském shromáždění je velmi silně propojena s tím, co věříme. Proto křesťanské shromáždění nikdy nesmí spočívat na pouhém rozdmýchávání emocí a prožitků. Na druhou stranu se z naší bohoslužby nesmí stát pouze vzdělávací instituce, která bude vyučovat pravidla víry. Naše emoce i sycení naší mysli jsou velmi silně propojeny. Křesťanská meditace není otevření se pouhé prázdnotě. Prázdnota přímo láká zlé mocnosti. Vyčištěný a vyprázdněný dům nesmí, podle Ježíšových slov, zůstat prázdny. Vždyť by mohl přijít nový nápor zla, který bude ještě horší než to, co bylo předtím.¹³

Slovo liturgie dnes slouží k označení způsobu a náplně křesťanské bohoslužby. Sloveso *leiturgein* znamená sloužit. Již v Septuagintě překladatelé hebrejského Starého zákona do řečtiny používali toto slovo k označení kněžské

¹⁰ Srov. Dt 6,20-23: *Až se tě tvůj syn v budoucnu zeptá: „Co to jsou ta svědectví, nařízení a práva, která vám přikázal Hospodin, náš Bůh?“* ²¹ *odvětiš svému synu: „Byli jsme faraónovými otroky v Egyptě a Hospodin nás vyvedl z Egypta pevnou rukou. 22 Před našimi zraky činil Hospodin znamení a zázraky veliké a zlé proti Egyptu, proti faraónovi i proti celému jeho domu. 23 Ale nás odtamtud vyvedl, aby nás uvedl sem a dal nám zemi, kterou přísleženě příslibil našim otcům.“*

¹¹ Srov. např. MARTIN-ACHARD, R.: Bohoslužba. In: VON ALLMEN, J. (ed.): *Biblický slovník*. Kalich, Praha 1987, s. 22

¹² Dt 6,8-9: *„Uvážeš si je jako znamení na ruku a budeš je mít jako pásek na čele mezi očima. Napíšeš je také na veřeje svého domu a na své brány.“*

¹³ Srov. Mt 12,43-45

služby v Izraeli.¹⁴ Starozákonní liturgie vykazuje nejrůznější kultické aspekty a rituály. Liturgie v Novém zákoně se nevztahuje pouze na vybrané kněze, ale dotýká se všech věřících. Vždyť všichni ti, kteří jsou v Kristu, jsou svatým kněžstvem a slouží Bohu.¹⁵ Zajímavé je, že v některých novozákonních textech je toto slovo použito s určitými transformovanými kultickými asociacemi. Např. ve Sk 13,2 čteme o církvi v Antiochii, která koná bohoslužbu, doslova liturguje, a při této činnosti je Duch svatý vede tak, aby oddělili dva ze svých pěti vůdců (Barnabáše a Saula) a vyslali je do misie.¹⁶ V Ř 15,16 považuje apoštol Pavel sám sebe za liturga (tedy služebníka) Ježíše Krista.¹⁷ Jeho liturgií je služba pohanům. Z těchto ukázek opět můžeme shrnout, že liturgie je bohoslužbou křesťanského shromáždění a zároveň také službou společnosti. Bohoslužba shromážděné církve, ale také služba ve společnosti, obojí nese na sobě liturgický charakter kněžské služby. Proto kdykoli mluvíme o liturgii křesťanské církve, nikdy bychom neměli ztratit ze zřetele nejen pouhý přesah, ale dokonce pevné zakotvení této služby ve světě na základě apoštolského poslání. Kvalita a hloubka naší služby Bohu se projeví v tom, jak si dáme sami od Pána Boha posloužit a co s tím uděláme ve svém všedním životě.

Tím se dostáváme ke druhé zásadní liturgické otázce. Někdy se ožívají pochybnosti o oprávněnosti používání slova bohoslužba – „sloužit Bohu“. Kdo vlastně komu slouží? Zaznívá námitka, že přece Bůh svým spasením a svými dary slouží lidem. Na základě studia biblických textů a dřívějšího naznačení významu slova liturgie je třeba podtrhnout, že v bohoslužbě probíhá služba nepochybně obousměrně. Jinak by nám přece nemohl být podkladem Starý zákon, kde chrámový kult vyžadoval každodenní náročnou službu kněží a levitů. Služba přinášení zápalných obětí byla doprovázena i přinášením oběti rtů, kdy početné sbory levitských zpěváků chválily Hospodina. Je jisté, že naše bohoslužba je vytvořena pouze z toho, co máme od Hospodina. Můžeme dát jen to, co jsme sami přijali z Boží ruky. Přesto Bůh čeká, že přineseme to, co jsme přijali, a že mu tím budeme sloužit. On o naši službu stojí. Nesmíme dopustit odtržení bohoslužby církve a pokračující bohoslužby v našem všedním životě. Naší bohoslužbou je i naše práce, zaměstnání, rodinný život, odpočinek, slavnosti a především celkové zaměření našeho života.

¹⁴ Např. Ex 31,10; 2Par 11,14; Ez 45,4; Jl 2,17

¹⁵ 1Pt 2,9

¹⁶ Sk 13,2: *Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ καὶ ἠσθευόντων εἶπεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρναβᾶν καὶ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσέκλημαι αὐτούς.*

¹⁷ Ř 15,16: *εἰς τὸ εἶναι με λειτουργὸν Χριστοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ ἔθνη* (abych byl služebníkem Krista Ježíše mezi pohanskými národy)

4. Obsah a náplň křesťanského shromáždění

Nedávno zesnulý prof. Robert E. Webber, který se liturgikou zabýval celý svůj život, definoval křesťanské shromáždění jako „víru v pohybu“.¹⁸ Webber říká, že primárním smyslem bohoslužby není přinést upovídané a rozvláčné učení o Bohu, o Kristu, o hříchu, o spáse, o církvi, o křesťanské etice a diakonii. Prvotním smyslem bohoslužby je zakusit křesťanskou víru ve společenství bohoslužby tak, že to nebude pouze intelektuální záležitost, ale víra bude prožívána jako realita.¹⁹ Při takové bohoslužbě je víra vyučována tím, že je zakoušena. V tom vidí Webber klíč k živosti bohoslužby. Duchem svatým naplněný sbor dává možnost zakusit vroucí, láskyplné společenství, kde se lidé starají jeden o druhého. V tom je vidět víra v pohybu. Takové společenství aktualizuje víru. Když se někdo ptá po Bohu, je možné odpovědět, že Bůh přebývá v liturgii, v bohoslužbě svého lidu. V takovém společenství může člověk prožít setkání s Bohem či obnovit s Bohem svůj vztah. Je jasné, že teologické pochopení takové bohoslužby není záležitostí technického či organizačního charakteru, ale je to záležitost zakotvenosti v Bohu. Webber má pravdu, když podtrhuje tři základní teologické principy bohoslužby:

- 1) bohoslužba oslavuje Krista
- 2) v bohoslužbě se projevuje Boží aktivita
- 3) lidé odpovídají na Boží iniciativu svou vírou a otevřeným srdcem

1) *Oslava Krista*. Kněžská služba je nepochybně určitou prací. Oslavovat Krista znamená lidskou činnost, práci. V bohoslužbě oslavujeme živého, umírajícího a opět vzkříšeného Krista. To je naše chvála k Boží slávě. Na této oslavě a vyvyšování Krista se podílejí modlitby, písně, Písmo svaté, pozdravení pokoje, modlitby za nemocné, eucharistie – sv. večeře Páně a další činnosti a symboly. Při přípravě liturgie nikdy nesmíme zapomenout na teologickou otázku: Reprezentuje naše bohoslužba Krista? Neztrácí se christocentričnost naší bohoslužby?

2) Bohoslužba je také *Boží aktivitou*. V bohoslužbě se s námi setkává Kristus v Duchu svatém. Je to Duch svatý, který nám přináší užitky Kristova díla (spásu, smíření, uzdravení, povzbuzení, naděje, Boží vedení a jistotu víry). Žel, není to tak vždy v praxi. Někteří lidé se při bohoslužbě nudí, jiní prožívají hněv, frustraci a někdy dokonce i zoufalství. Jak je to možné? Teologicky můžeme vyjádřit, že v křesťanském shromáždění by bohoslužba nikdy neměla probíhat pouze ze stupínku směrem k lidu. Bohoslužba není jen vyučování, evangelizování, nebo dokonce zábava. Skutečná bohoslužba se uskutečňuje uprostřed lidí, kteří oslavují Krista. Ježíš přebývá mezi nimi v jejich bohoslužbě

¹⁸ Srov. WEBBER, R. E.: *Blended Worship: Achieving Substance and Relevance in Worship*. Hendrickson Publishers, Peabody, Massachusetts 1994, s. 89

¹⁹ *Ibid*, s. 89n

a přináší jim to, co pro ně připravil na kříži a ve svém vzkříšení. V životě křesťana jde o kříž a vzkříšení, umírání hříchu a povstávání k novému životu. Povstání k novému životu zahrnuje nový život v Duchu svatém, ovoce Ducha, kterými jsou: *láska, radost, pokoj, trpělivost, laskavost, dobrota, věrnost, tichost a sebeovládání*.²⁰ Kristus k nám přichází při liturgii, když v určitém očekávání a ve víře vyslovujeme svá vyznání, modlitby a chvály. Přichází k nám realita Boha jednajícího v dějinách a prolamujícího se i do naší současnosti. Naše zápasy, starosti, zranění, bolesti, naděje, to vše je pozdvíženo k Božímu spásnému dílu a dostává postupně smysl prostřednictvím Boží přítomnosti v našich životech. Jestliže se v bohoslužbě spojujeme s Kristovým vzkříšením, zakoušíme proměňující moc Kristova vzkříšení. Často zkušenost duchovní transformace nejhloběji zakoušejí ti, kteří jsou utlačovaní, chudí, opuštění, potřební a zoufalí. V bohoslužbě člověk nalézá novou naději, sílu, smysl a cíl života.

3) Bohoslužba vyžaduje lidskou odpověď. Pokud se soustředíme na oslavu Krista a v bohoslužbě se projevuje Boží aktivita, není možné vynechat lidskou reakci. Bůh se s námi v bohoslužbě setkává, jedná a hovoří a člověk odpovídá. Bohoslužba je výzvou pro naši lidskou odpověď. Člověk odpovídá ve své mysli, svým tělem i duší. Bohoslužba vyžaduje vědomou a plnou participaci účastníka v bohoslužbě. V přípravě bohoslužby by vždy měl zůstat dostatečný prostor pro společnou odpověď prostřednictvím dialogu (Boží slovo a modlitební odezva), prostor pro vyjádření souhlasu, různé proklamace, antifonické odpovědi a také fyzické projevy, kterými můžeme projevit svou odpověď.

Z výše uvedených důvodů Ronald Allen a Gordon Borrer preferují následující teologicky vyváženou definici křesťanského bohoslužebného shromáždění:

*„Bohoslužba je aktivní odpovědí Bohu, kterou vyjadřujeme jeho důležitost. Bohoslužba není pasivitou, ale participací. Bohoslužba není pouze náladou; ale je odpovědí. Bohoslužba není pouze pocit, ale je vyznáním.“*²¹

Pokud je teologie oddělena od liturgie, degeneruje, protože ztrácí spojení s projevy života víry. Dochází k degeneraci, protože bohoslužba – uctívání – adorace jsou nezákladnějším způsobem komunikace směrem k Bohu. Z toho vyplývá, že je vhodné a důležité uvažovat teologicky o bohoslužbě jako o evangeliu v pohybu.

²⁰ Ga 5,22b-23a

²¹ ALLEN, R., a BORROR, G.: *Worship: Rediscovering the Missing Jewel*. Multnomah, Portland, OR 1982, s. 16

Do teologie křesťanského shromáždění patří také teologie liturgické formy a teologie znamení a symbolů. Vždyť Bůh, který je Duch, se nám dal poznat skrze stvoření, zjevení a inkarnaci a použil materiální formu. Znamení a symboly zase vyjadřují kontakt s duchovní realitou, která je za nimi. Jde často o hmatatelné skutečnosti, kterými jsou prostředkovány skutečnosti nehmotného světa. Křest a eucharistie jsou dobrým příkladem použití viditelné a hmatatelné formy jako určitého znamení pro vyjádření duchovní skutečnosti.

Domnívám se, že reformace ve snaze očistit středověkou církev od velkého nánosů nepřehledných a někdy i zavádějících forem a symbolů, zašla až příliš daleko. Dnes proto některé symboly ve smyslu teologické zkratky chybí. Vždyť některé části zvěsti Božího slova může být lepší v bohoslužbě symbolicky naznačit či obrazně ilustrovat než rozebrat, rozšroubovat na kousky a neustále vysvětlovat.²²

Závěr

Bohoslužba v Bibli je orientována na události. Tak by to mělo být i v naší bohoslužbě dnes.

Bohoslužba má často charakter smlouvy mezi Hospodinem a Božím lidem.

V bohoslužbě je důležitá také lidská odpověď.

- Důležité je vzpomínat na Hospodinovy činy a pamatovat si události víry.
- Liturgie církve má pomáhat lidem dívat se dopředu a zahrnovat eschatologický výhled na příchod Mesiáše a Božího království.
- Bohoslužba má mít charakter oslavy (slavit události cesty spásy). V této souvislosti nově vyniká důležitost křesťanských svátků.
- Bible nás vede k uctívání Boha prostřednictvím znamení, etikou vyplývající z života následování Krista a různými konkrétními činy víry. ▣

²² Viz příklad symbolu kalicha v české reformaci. Kalich se stal teologickou zkratkou konceptu všeobecného kněžství věřících. Odtud snaha, aby při eucharistii kalich nebyl jen doménou kněží, ale bylo umožněno přijímání pod obojí způsobou (chléb i víno).

Bibliografie použité literatury:

ADAM, A.: *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Vyšehrad, Praha 2001

ALLEN, R., a BORROR, G.: *Worship: Rediscovering the Missing Jewel*. Multnomah, Portland, OR 1982

Bible. Český ekumenický překlad. ČBS, Praha 1991

BRIA, I.: Liturgy after the Liturgy. In: KINNAMON, M., and COPE, B. E. (eds.): *The Ecumenical Movement: An Antology of Key Texts and Voices*. Ženeva/Grand Rapids, WCC / Baker 1997

CARSON, D. A.: 'Worship the Lord Your God': The Perennial Challenge. In: CARSON, D. A. (ed.): *Worship: Adoration and Action*. World Evangelical Fellowship, London 1993

DI SANTE, C.: *Židovská modlitba: K počátkům křesťanské liturgie*. Oikoymene, Praha 1995

DAVIDSON, R.: *The Vitality of Worship: A Commentary on the Book of Psalms*. Eerdmans/Handsel Press, Grand Rapids / Edinburgh 1988

FERGUSON, S. B., and WRIGHT F. David. (eds.) *New Dictionary of Theology*. IVP, Leicester 1988

Greek New Testament. ALLAND, K., et al. (eds.) United Bible Societies, Stuttgart 1983

LEACH, J.: *Liturgy and Liberty*. Marc, Tunbridge Wells 1989, reprint 1992

MARTIN-ACHARD, R.: Bohoslužba. In: VON ALLMEN, J. (ed.): *Biblický slovník*. Kalich, Praha 1987

Nová Bible kralická – Nový zákon. Nadace pro NBK, Plzeň 1998

WEBBER, R. E.: *Blended Worship: Achieving Substance and Relevance in Worship*. Hendrickson Publihers, Peabody, Massachusetts 1994